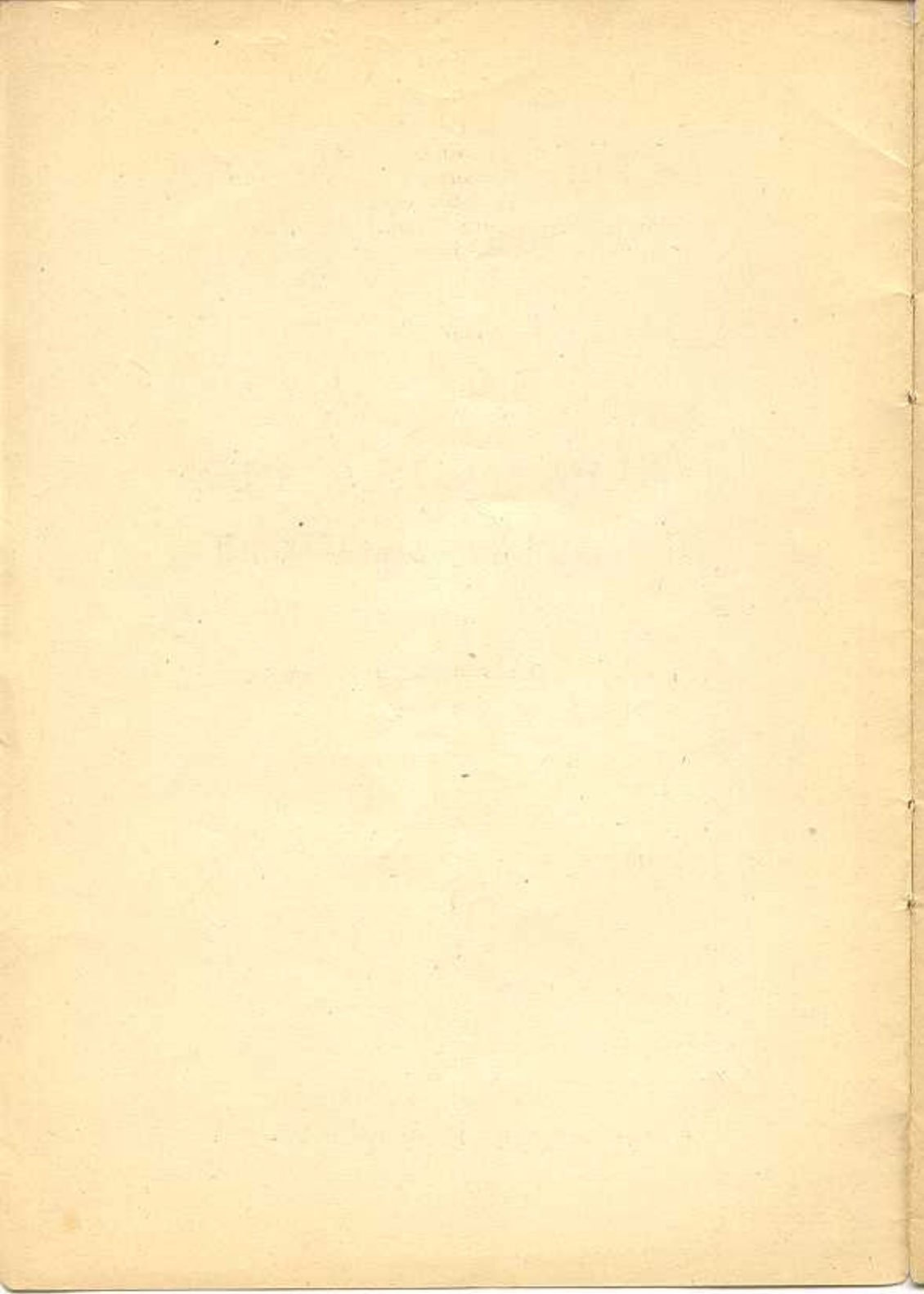

12.09.07

**ШУХЕВИЧ – ЧУПРИНКА
ЛЮДИНА І СИМВОЛ**

I. K. SZLAPAK
410 Janene Cr.
Mississauga, Ont.
Canada L5A 3Z8

ВСЕГРОМАДСЬКИЙ КОМІТЕТ
для Влаштування Жалібних Урочистостей в честь
сл. п. Головного Командира УПА
генерал-хорунжого Тараса Чупринки

ВОЛОДИМИР ЯНІВ

ШУХЕВИЧ — ЧУПРИНКА ЛЮДИНА І СИМВОЛ

ДОПОВІДЬ НА ЖАЛІБНІЙ АКАДЕМІЇ В МЮНХЕНІ
19 Листопада 1950

М Ю Н Х Е Н 1 9 5 0
ВИДАВНИЦТВО „МОЛОДЕ ЖИТТЯ“

Різьба на обкладинці роботи М. Черешньовського

Друк: Степан Слюсарчук, Мюнхен 8, Розенгаймерштрассе 46а.

Маєстат смерти має свої окремі закони, — свою величню, хоч і щирість сповнену трагедії, мелодію, свій церемоніал, свій стиль, свою мову. Це є тон невтишимого од глибокого болю Requiem, — могутнього похоронного маршу, коли на тлі непрогомнілих ще звуків „Святий Боже, Святий Кріпкий“ стає перед уявою жалібної громади ще раз життя покійної людини, в скороченім, — конденсованім, — і тому дуже пластичнім виді. І коли звуки па-нахид на вічний упокой вколиують дорогу й близьку чи заслу-жену й відому людину, тоді накреслена силуета має залишити вічну пам'ять чогось безконечно гарного, довершеного, достоїн-ного. В таку хвилину слова випливають мелодією, наче акорди похоронних симфоній; вони набирають виразу, міці, барви, може й запаху мірри й ладану. Тоді спільний біль залі переміняється в торжественний патос молитви пошани й признання.

Але бувають умови, коли не слів і не патосу треба; діється це тоді, як всі людські слова заслабі, щоб віддати велич фактів. І сьогодні ми саме віч-на-віч хвилини, коли не похвал треба, але коли Покійний стає перед нами як проблема, чи пак як сума проблем.

У подібних обставинах слова мусять статися короткі, скуті, ощадні, розраховані не на красу, не на зовнішній ефект, але на аналіз проблем, на шукання правди. Бо людина, з якою про-щаємося, більше від належної їй пошани домагається від нас, щоб ми прийняли її як дороговказ в прийдешнє — отже щоб ми її зрозуміли, щоб ми зуміли з бурхливих дій багатогранного жит-тя відчитати правдивий зміст і передусім заповіт на майбутнє.

Проте така холодна аналіза героїської постаті генерала-хорун-жого Тараса Чупринки, Головного Командира УПА, Голови Генера-льного Секретаріату й Генерального секретаря військових справ УГВР, Голови Проводу ОУН на Рідних Землях є незви-чайно тяжка. І то не тільки тому, що мова фактів його життя є дуже багата, на що вказує вже хоч би сам поданий перелік (до речі дуже неповний) посіданих ним постів. Складніша причина трудности холодної аналізи в тому, що сл. п. Роман Шухевич, як ніхто інший із сучасників, був живим втіленням змагань і ідей українського народу; тому на задній плян часто відходить у ньому особисте, а остається щось загальне, спільне, символічне.

І у вічність відійшов Він більшою мірою не як людина, а як символ. З цього приводу поруч аналізи постаті Шухевича як проблеми мусимо виробити собі погляд на Шухевича як на сим-вол. А до символу не можна підходити тільки з розумом, але до символу треба й серця.

І врешті:

Рідко коли постають біля рухів, подій чи осіб легенди, — міти; майже ніколи не постають вони ще за життя учасників подій.

А сьогоднішня дійсність на рідних землях є така, що наша Повстанська Армія, будучи живою дійсністю, переміняється в цьому ж самому моменті в легенду, з усім чаром і усією силою легенди, з силою, яка запалює, рве до чину, перероджує, змушує до дії. Наскільки ж більше легендарним від цілої УПА мусить бути її Головний Командир, що очолював боротьбу серед виімково важких умов сливе сім літ. І ця легендарність командира відчуває в рівній мірі з далекої віддалі еміграція, що й край, в якому кожен день приносить нові жертви й в якому у кожного було загадкою, як це вдалося так довго втриматись в боротьбі з переважачими силами, і то втриматися на команднім пості. Але в житті народу, що бореться й вірить у перемогу, дримають незбагненні сили, які неможливе й неймовірне переміняють у дійсність і істину. Життя борців — це пограниччя між можливим і неможливим, яке свідчить про їх особисту вартість, боєвість і здібність. На такому пограниччі жив Шухевич не тижні й не місяці, а роки. Цей факт ставить його в передові лави всіх борців за права власного народу в цілому світі й сповняє з цього приводу всіх земляків виправданою гордістю. Але рівночасно вказує це пограниччя між можливим і неможливим на неловимість межі між дійсністю й уявою. Саме життя пише в сучасному повісті, чи радше може трагедії й драми, — життя й тверда й сувора дійсність, наш зрошений кров'ю край, наша отчизна в полум'ї пожеж, в приниженні окупанта й у священній боротьбі оборонців честі й закону.

І на тлі тої боротьби, на тлі одної з найвеличніших легенд людства, маємо зрозуміти Чупринку як проблему і маємо вчутися в Його постать як у символ. Це є переважне, але одночасно й переважне завдання нинішньої жалібної Академії.

* * *

Життя Романа Шухевича замкнене, власне кажучи, двома датами: роком 1926 і 1950. Перша дата — це дата визначного боевого чину, стрілу в польського шкільного куратора; друга — це дата смерти на найвищому пості української визвольної боротьби. Між обидвома датами сповнене чинів життя; між обидвома датами намагання кількох державних апаратів знищити героя, — між обидвома датами засідки, цькування, погоні. Як на мить пригадаємо силу державних апаратів, досвід і засоби сучасних „охран" в їх модернізованих назвах, то мимоволі думаємо про легенду. Аджеж між обидвома датами рівно чверть століття, шлях від юнака до мужа, від рядовика до провідника, — шлях лицаря визвольної справи. Вже само названня цих двох дат вказує, що не було між нами, що не було в історії визвольних

змагань України другого подібного. Чи був хтось подібний Командирові УПА в інших народів?

І чи може хтось інший з більшим правом, як не саме Роман Шухевич, бути нам символом нашої боротьби за основне право народу, — за українську самостійну, суверенну, від нікого незалежну Державу?

Але поруч цього першого символу Великого Самостійника, Лицаря без жаху й провини, — другий, не менше світлий. Перші роки боротьби — це боротьба з польським займанцем. Але приходять 1938 р. і Шухевич кидає тісншу батьківщину, щоб з братами на Закарпатті будувати Карпатську Україну. Там, — хоч і в смертних судорогах, Чехи не хочуть резигнувати з загарблених земель. Це час, коли чужинецький імперіялізм намагається в крові здушити бажання українців добути самостійність. А далі, — трагічні дні наїзду мадярів. І в ці дні проби і проти чехів і проти мадярів стоїть карно як воїн Шух зі зброєю в руці.

Подібно бореться Він з німецьким окупантом, щоб врешті зі зброєю в руці скласти своє життя в боротьбі з найгрізнішим і найлютішим ворогом України: в боротьбі з російським імперіялізмом в його большевицькій машкарі.

Чинний спротив, безпардонна боротьба з п'ятьма окупантами українських земель каже нам бачити в Шухевичеві поруч із символом Великого Самостійника символ правдивого Соборника.

І третій символ: Правдивого Провідника, що гине на стійці, не щадячи себе, не захоплюючи, не шукаючи захисту в безпечнім місці. Не витримували інші, — ішли за кордон; сам Командир слав рейди повстанських загонів до західніх країн, щоб свідчили вони там про міць нашої ідеї, про невмирущість нашої боротьби, і щоб викликали подив і прихильність; але сам остався в краю, як приклад, як смолоскип серед сумерку, — навіть тоді, як важка німеч сковувала болем тіло і як з перевтоми переставало битися серце. То тоді, як закликали Його лагодити спори розсвареної еміграції, погоджувався прийняти розсварених тільки в своїй квартирі, на рідних землях, де повсякденна зустріч з ворогом і повсякчасна небезпека різко говорить про малеч наших спорів, про ніщість особистих амбіцій, про злочин распри, крамоли і чварів. І як провідник наших визвольних змагань до історії ввійде той, хто за пости не боровся, ненависти не сів, але любов мав у серці до України й до українця, — любов, якій у дані зложив усе, — до життя включно.

Зрозуміти цю любов дозволяє тільки розуміння епохи, на якій тлі с.п. Шухевич виростав. Бо Він став не тільки символом основних тенденцій нашої сучасності, але теж найшляхетніших поривів, почувань і настроїв. А образ епохи дозволить одночасно

ознайомитись з поодинокими фактами з життя Командира, бо ці факти саме можуть бути ілюстрацією почувань загалу.

Роджений 1907 р., бачить Шухевич малим хлопцем „красу від-родження країни”, насамперед як відблиск могутнього зриву Центральних і Східніх земель; згодом переживає Він сам, як свідок, листопадовий чин. Успіхи й невдачі листопада й пізнішої боротьби зробили на ньому, як на усіх ровесниках, незагертє враження. Це час, про який кожен з них міг сказати:

„Тоді вже я воїном став справедливої справи,
— Борцем переможених в чесному бою полків...
На жертві найкращих ростуть-виростають
У відблисках Слави
Месників Лави!
Тоді вже! Тоді полонило мене в свою службу Змагання.

Зрозумів я і взяв,
Що не жити мені у спокою,
Доки найбільших посвят, безупинного труду ціною,
Покоління терпіннями, тугою крови палкою
— Боїми самі не добудемо
Прав і пошани
Для наших батьків заповіту!
Доки залізом не знищимо сліду тирана,
Доки не скажемо гордого слова до світу!“

Ці дитинні обіти й біль невдачі давали величезну динаміку, але дійсність була до одчаю жахлива. Скрізь доводилось зустрічати приниження й образу. Підступно використав окупант школу до затроювання юнацьких душ, намагаючися зробити її знаряддям винародовлення. Молодому поколінню виховання мало впоїти подив і пошану до чужого, ворожого, а погорду до свого; навіть нашу національну назву нам намагалися забрати, а офіційно уживалося тільки ймення, яке ми вважали за глибоку образу. Польська мова щораз частіше затьмарювала нам радість наших юних днів, а польський учитель приходив як шпиг і денационалізатор до українських шкіл. Під цим обухом терпіла в рівній мірі молодь, що й українські педагоги, які однак були безсилі. І врешті казали нам у школі святкувати польські національні свята, молитися за успіхи окупанта, за ворожий імперіалізм, за польських вояків, які нам забрали волю. Для вразливих молодечих душ не могло бути більшої образи від цього глуму над нашими почуваннями. І родився бунт. Вже на шкільній лавці молодь горнулася до лав УВО, яку вважалося пересмцем заповітів Української Армії. Інша молодь безжурно пустувала. Ми ставали підпільниками. Став ним — учнем 6. гімназійної — теж і Шух.

І небавом по матурі вимінив стріл у того, хто був безпосередньо відповідальний за глум над прометейським вогнем у душах української молоді.

Розгорнення бойової акції УВО викликало реакцію польської суспільности, вулиці й зокрема поліції. Акція УВО була для прилюдної opinii не боротьбою за національні права й навіть не глибокою проблемою, а просто злочином; боевиків УВО клеймлено іменням бандитів, при чому польська суспільність забувала, що подібними „бандитами” були недавно її чільні державні мужі, до тодішнього диктатора Польщі Пілсудського включно. Але найганебніша була роля поліції, яка рафінованими засобами старалась вимусити від боевиків зізнання. Мури в'язниці скривали стогони й проклони катованих і насякали мученичою кров'ю. І коли ці знущання досягають великого насиллення, виступає на арену знову Шухевич і, як таємний „Дзвін”, організує атентат на комісара поліції Чеховського, який очолював протиукраїнський слідчий відділ у Львові. Сам атентат виконав швагер Шухевича, юнак Березинський.

Безупинна боротьба веде до постійного зросту авторитету УВО, — й згодом ОУН, яка з УВО виникає. Настрій образи, приниження міняється. Тоді Західньо-Українські Землі живуть мрією, щоб врешті стати підметом історії. Молоді сниться, що колись світом сколихне стріл, як у 1914 р. у Сараєві, що став сигналом до війни. З цієї другої війни Україна мусить вийти вільною. В той час ОУН стає динамічна; в той час Дзвін-Шухевич перебирає пост бойового референта в Краєвій Екзекутиві й на цьому пості працює з успіхом 2 роки до хвилини арешту, заслання до Карпузької Берези й процесу. Разом ворог вириває в цей спосіб два з половиною роки життя, але в самотності досвід дозріває й обрії поширюються. Це дає змогу по звільненні стати на мить Шухевичеві до іншої, спокійнішої роботи, але вже небавом кличе його Карпатська Україна, і він, як сотні його друзів, тайком, нелегально, через звори Карпат поспішає туди, де сходить Сонце Свободи й де небавом земля забавровіє кров'ю. Тоді Соборна Україна прислухатись буде до найдрібнішої вістки й настроїв України зосередиться на клаптику Срібної Землі, де рішатиметься доля майбутнього не тільки її, але цілої Батьківщини.

Це хвилина, яку заворожив поет*) у ці рядки:

„Чекаємо вістей од Вас... Позавчора, ще вчора,
Ще вранці сьогодні лунали етером, — пливли
І покликали Ваші і звіти, що горетка хоробра
Дотримує поля, зливає у бій — як орли.
І раптом німає етер...

*) Кравців; інші цитати з віршів автора доповіді.

Чекаємо вістей од Вас... Чи живі? Чи здорові?
О, ні! не про те! Хай раниться серце, пече!
Ми прагнемо знати: чи руки ще дужі до зброї,
Чи горітка одважна звиятно змагається ще?*

Період Карпатської України закінчився глибоким розчаруванням. Це був передвісник низки дальших розчарувань, бо інші були пляни того, який думав тоді будувати Нову Європу, — але цих плянів ми не знали і, не глядячи на розчарування, ми вірили.

І коли в бурхливих хвилях другої світової війни німці готовилися до інвазії України, то настроїй загалу був повен тривожного очікування, що наближається день воскресіння. А коли впав поклик до створення українського легіону, то загал вірив, що це відроджуються Усусуси 1914 року, які дали початок українській армії. І тоді на чолі легіону стає Шухевич.*)

На своїм пості остає до часу, доки не виявилися правдиві наміри німців і доки настроїй загалу не перемінився з приятни у ворожість. І виразником цієї зміни стає знову Шухевич, щоб з керівного посту в легіоні, що боровся плече до плечей з німцями, перейти на організатора протинімецького фронту. За декілька місяців перебирає Він начальний провід протинімецької боротьби, стаючи восени 1943 р. Головним Командиром УПА.

А коли „в попелі імперій“ загинув третій Райх, УПА переходила вже в наступ проти червоної Росії. Цю боротьбу очолював Шухевич останніх 6 років свого життя. Цей період, з одного боку, найбільше нам відомий і найбільше зрозумілий, — з другого ж боку, найбільше окутаний серпанком таємниці: аджеж на барикадах досі стоять друзі Командира, аджеж у підпіллі живе низка його співробітників і про них до часу треба мовчати. Але й сказаного вповні вистачає, щоб збагнути широкий діпазон акції Шухевича, який виповнив понад чверть століття його життя і чверть століття нашої історії. Пізнаючи життєвий шлях Шухевича, ми вчимося розуміти історію, але тільки вчуваючися в настроїй епохи, в настроїй покоління, ми можемо зрозуміти життєвий шлях Шухевича. В усіх подіях, в яких відзеркалювався настроїй доби, Шух був у самім вогнищі, здебільша на відповідальному пості, і тому його життя є наче вирізом більшого полотна. Як утілення наймаркантіших настроїв доби переходить він у вічність, як символ найшляхетніших порухів української душі.

Але характеристика життєвого шляху Шухевича впевнило нас, що Він був не тільки символом і кристалізатором наших прагнень і хотінь. Він одночасно живий символ Лесиново: „Contra spem spero”.

*) Т. зв. „Соловій“, Побачивши, що українці за ніяку ціну не зречуться змагання до самостійности, німці вже в вересні 1941. розв'язали „Соловія“: в новій формації, з обмеженими завданнями, був Шухевич заступником командира.

Лесиного сподівання проти надій. Таких розчарувань, які нагромадились в коротких 6 роках української історії, напередодні і в час другої світової війни, ледве якому іншому народові довелося пережити, ледве якому довелося гірку чашу випити аж до дна. Пригадаймо: надії і дійсність Карпатської України, розвал Польщі і, замість сподіваної волі, большевицька окупація, погром большевиків і жорстока дійсність Райхскомісаріату, поновне закріпачення України Росією за згодою демократичних потуг світу. Здавалося б, що тих розчарувань забагато, щоб зберегти здібність акції. І проти засад логіки Українська Повстанська Армія цю здібність зберегла. І коли увесь світ пактував з большевизмом, коли проти УПА три держави заключили спеціальний договір, коли стомлений світ бажав миру, тоді Командир УПА стояв незломно на пості, не вагаючися кидати свої полки проти потуги, що опанувала п'ятину світу і якої вражати не важилася ніяка імперія. І віра найшла своє виправдання.

І врешті останній символ, який годиться підмітити: Шухевич як символ видержливости. Не тільки розчарування не зуміли зломити його, але не зігнула його й неволя. Ні нелюдське пониження польського концентраційного табору, ні довга самотина в льохах львівських „Вригідок“, ні рафіноване слідство, ні неждане заломання багатьох друзів, ні процес не зуміли вбити його сили.

Це часи, які збереглися в пам'яті у виді закарбованого на звоях мозку вірша в сутінках підвалу львівської в'язниці, коли доводилося сидіти в сусідстві Шухової келії:

„Пустинь південих цар у заперті, в городі
Безуспішно шукає забуття-омани
В одчайній люті, в пристраснім-нестримнім ході
І в образі привабливої фатаморгани:
Зеленої оазис і сірої пустині, —
У вбивчій гашішувалкого урагану.
Мов непокірні, горді звірі — у неволі нині
Плач ми витоптали в кам'яній підлозі,
Як мріяли ми про життя й простори сині.
То завжди: пристрасно в клітках своїх в дорозі
Мандрують друзі, тонуть в спогадах, в залумі.
... Трагічно смерть стрічати на життя порозі,
Тим часом смерть з життям обнялась вже в глумі“.

Цей вірш по зафіксованні в пам'яті був присвячений Шухевичеві*), якого вдача більше ще нагадувала непокірного лева, ніж наш одчайний хід у наших бетонових і заграбованих келіях, в яких, здавалося, сльози попередників спливали вогкістю зі стін. Але ні суворість обстановки, ні темрява, ні самотність, ні важкі

*) Друкований вперше (враз з присвятою) в збірці „Сонце й ґрати“, 1941 р.

думи, ні примари смерті не зуміли вбити завзяття, що викликало щирий подив у ворога.

І врешті говорячи про Шухевича, як символ незламності, годиться згадати цілком іншу, але невимовно трагічну обставину: цілу родину Командира большевики знищили. Доля поодиноких осіб докладно невідома: чи живе ще мати й дружина в тайзі Сибіру чи степах Казахстану на каторжній роботі, чи вбило їх знущання; невідомо також, що діється з дітьми, забраними до большевицького дому безпритульних, з якого син, мов левеня, виривався до батька. Але відомо, що доля найближчих ще більше загартувала генерала, ще більш зробила його невгнутим.

Просте нагромадження фактів з життя сл. п. Шухевича довело нас до зрозуміння його як символу Великого Самостійника й Соборника, зразкового Командира, втілення всіх прагнень покоління й кристалізатора його настроїв, незламного лицаря без жаху й провини, що виростав понад загальний і особистий біль і в чорну ніч кидав своє полум'яне визнання віри, яке було могутнім наказом, щоб проти надій сподіватись.

Але образ Шухевича як символу, чи пак як символів, ховає небезпеку, що на задній плян відійде Шухевич як людина. В символі є краса і сила, в символі є могутність і велич, в символі є щось, що виходить понад тілесне, понад земське, понад матеріальне.

Але кожному, хто знав Романа, відомо, що Він, стаючи за життя символом і легендою, одночасно був живою людиною. І як хтось уявляв би на підставі сказаного Шухевича, як людину, яка наводить приемність в терпінні, той дуже й дуже помилявся би. І тому образ Командира Чупринки як символу домагається доповнення образом Шухевича як людини. І коли образ Чупринки робить його для нас геройським, тоді постать Шухевича є для нас усіх близькою.

Шухевич, Роман, чи найкраще Шух, як його звали друзі, був людиною у повнім розумінні цього слова: він любив життя й хотів жити; його життєрадісність робила його вічною юним і він для близьких йому людей залишиться на завжди палким юнаком, не глядячи на те, що у вічність відійшов він від нас зрілим мужчиною.

Як всесторонній спортсмен, мандрівник, турист належав Шух до того покоління, яке українській нації подарувала пластова організація й для якого сміх у найтяжчих умовах був законом. Це покоління шукало в життєрадіснім змаганні заправи до боротьби й училося бачити життя як вічну велику гру.

Скорше! Скорше! — перегнати
Найсильніший скорий рій,

В перемозі засміятись,
Виграти завзятий бій!

З усміхом, завжди бадьоро!
Що втома, що нам біль!
Щоб лиш дальше, щоб лиш скоро!
Гарт незаний без зусиль!

Нині, нині перемога
Над друзями у шляху,
А вже завтра без знемоги
Станем з ворогом на прю.

І зійде нам сонце в крові:
Треба буде наших сил.

Переможе, хто готовий,
Кинем ворога у пил.

А як друг нам в бою ляже,
Біль наш в крові втопимо!
Завжди вірні лиш присязі
Смерть геройську пометимо.

Скорше, скорше! У знемозі
Сил додасть нам сміх і жарт,
Ми здобудемо в дорозі
Силу духа й тіла гарт.

Ось яким було покоління. Таким же був і Шухевич. Люблячи життя, він ненавидів терпіння, в'язницю і смерть. Але будучи людиною й люблячи без краю життя, він у собі вмів перемагати страх смерті. І в цьому вбачаємо правдиве героїство, й в цьому велике вміння й проблема.

Така життєва постава стримувала Шухевича, як людину і згодом як командира, від ризикантства й одчайдушності, але казала йому до краю звершити обов'язок. І хоч невідомі нам ближчі подробиці останнього бою командира, то можемо бути впевнені, що він дорого продав життя, яке вмів любити.

А коли шукатимем за виясненням, що давало Шухові силу перемагати страх перед смертю, то, звичайно, вияснення знайдемо в його любові до України, але вияснення знайдемо теж у факті, що Шух на своїй ший завжди носив медалік. Це править за світогляд. Коли друзі в Березі бачили його кожного вечора й кожного ранку застиглого на мить у молитовній задумі, то це заставляло їх до наслідування. І коли в львівських Бригідках на політкелії за почином Шуха зродився звичай, що націоналісти-в'язні ставали вранці й увечері до молитви, то в цьому можна добачувати джерела нинішньої релігійної постави УПА.

Ця віра в незнищенність життя давала Романові силу перетривати найжахливіші хвилини, — ця віра виясняє, як це так могло статися, що, будучи людиною з тіла й крові, міг Шухевич перейти в сферу нетілесного символу. Але ця віра виясняє нам, що Шухевич, будучи по суті людиною чину, босвиком *par excellence*, бачив рівночасно життя, як проблему.

Кожен стріл у його житті, кожен наказ до акції був у нього окуплений найтяжчою ціною, бо боротьбою совісти. І це надавало Шухевичеві рис глибокої суспільної етичності й казало у ворогові бачити людину.

Не час і не місце аналізувати тут моральні засади індивідуального терору; а втім ОУН саме під проводом Шухевича перейшла шлях від індивідуального терору до масової боротьби, і це найкраще говорить про глибоку еволюцію, вповні узгіднену з зако-

нами божественної науки й не викликаючу ніякого сумніву. Цього короткого ствердження вистане для образу Шухевича. Але на цьому місці мусимо усвідомити собі, що важко вбачати в особі сл. п. Шухевича, навіть у добі його ранньої молодости, керованого ненавистю терориста. І вся його життєва ментальність і особисті звирення свідчать про те, що кожен акт був попереджений в нього судом над тим, в кого мав бути стріл вимірений, і після акту був самосуд, чи був він у праві це робити. Цей самосуд тривав роками й, імовірно, ніколи не кінчився.

Ця, впливаюча з віри, постава до ворога мусіла мати свій відповідник у поставі до своїх підкомандних. Вже любов до життя вказала нам на те, що Шухевич не був ризикантом, — що, отже, він цинив життя своїх підкомандних. Але безперервний іспит совісті зумовив, що Він у своїх рішеннях щодо наражування своїх людей був незвичайно скрупулятний і по-батьківськи обережний.

Для повної оцінки етичності Шухевича мусимо пригадати, що польській поліції не вдалося відкрити виконавців атентату на куратора Собінського. Але для заспокоєння прилюдної opinio не завагалися вони без належних доказів засудити зразу на смерть, а згодом на довічне в'язницю двох інших членів УВО, Атаманчука й Вербицького, які до атентату були непричасні. Тоді Шухевич і другий учасник атентату зголосили Проводові готовість добровільно віддатись у руки поліції для відтяження засуджених друзів. Це зробили вони, хоч були вповні свідомі, що за признання жде їх присуд смерті. І тільки заборона Організації стримала їх від постанови, бо ж їх благородний крок міг стати прецеденсом, що в майбутньому польська поліція для викриття справників буде арештувати й віддавати під суд непричасних людей.

Релігійність і людяність позначала Шухевича у Його відношенні навіть до ворогів. Ми знаємо Його нещадність у боротьбі з поляками, як окупантами, ми знаємо Його важкий досвід у в'язницях і концтаборі, — а проте вмів він забути це тоді, як поляки опинилися в подібному положенні, як ми. По польській катастрофі 1939 р. не було в нього ненависти, ні охоти помсти, а навпаки, навіть співчуття. Інша річ, ми добре знаємо, яка була б постава командира УПА в хвилині, якщо поляки в своїм імперіялістичнім безглузді захотіли б знову сягнути по Львів. І як заповіт Його чинів для нас живучих: ні п'яді української, зрошеної кров'ю, землі.

Проте в хвилині людяльної постави колишніх ворогів є можлива й іноді навіть конечна співпраця. І доказом розуміння тієї істини є останні роки дії Шухевича, коли він вмів довести до повного замирення й співраці з поляками, румунами, чехами.

Шлихетна постава навіть до недавнього ворога творить кругом особи атмосферу довір'я. Якщо хтось не має охоти мститися в хвилини слабости ворога, то це наявний доказ, як далеко є від подібної людини ідея імперіялізму. Правда, кожен справжній борець за права народу, не може бути заражений імперіялістичною бацилею. Хто хоче скинути окови чужого імперіялізму, не може рівночасно мати імперіялістичних амбіцій. З яким обличчям можна б тоді апелювати до совісті світу чи говорити про християнську мораль. На жаль, не всі поневолені народи зрозуміли цю істину. І тому часто взаємне недовір'я спиною поневолені народи перед союзом. Постава Шухевича виключала можливість будь-якого недовір'я. Ця його постава й життєвий досвід, добутий у добі розвалу імперій, предистинували Головного Командира УПА до очолювання спільного протибольшевицького фронту народів Сходу Європи. Тому перед його домовиною голову схиляють не лише українці, але всі ті, які рама об рама з нами в бойових лавах стоять.

Шухевич, як жива людина, з розумінням проблемности, мусів відзначатися великою всесторонністю. Це виясноє нам, але цього доказом теж є факт, що він, будучи військовим командиром, міг одночасно очолювати державницький центр на рідних землях (УГВР) і політичний рух (ОУН). Розглядаючи Шухевича, як проблему, мусимо дійти до переконання, що чи не найважливішою рисою його індивідуальності є саме ця всесторонність. Тому для нас лишилося Шухевич як велика й гідна наслідування синтеза.

Наука соціології підпільних рухів ставить собі питання, чи революціонери, привиклі до нищення, до валення, до руйнування є встані на місце знищеного поставити щось нове, своє власне, тривке. Сотні історичних прикладів наче б то заперечують цю можливість. Тим часом Шухевич є доказом, що така синтеза революційности й глибокого конструктивізму є можлива. Це впевноє, що Шухевич був державним мужем на велику міру.

З погляду його конструктивізму важливо назвати період з його життя, який ми назвали „спокійнішим“, а який почався по звільненні його з польської в'язниці. Розконспірований і сліджений, він не міг продовжувати чинної бойової дії, але тоді він з головою пірнув у організацію українського ремісництва, яке в той час було сильно спольонізоване. Був це вирізок нашої боротьби за українське обличчя міста на Західних Землях, яку вела наша суспільність у тому часі, не зважаючи на різниці в поглядах. І Шухевич у тій праці мав поважні успіхи.

Поруч Шухевича, як синтези революціонера й конструктивіста, треба назвати Шухевича, як синтезу принципіяліста й реаліста. Коли Шухевич на становищі керівника легіону, як товариш зброї німців, розчарувався в щирості німецьких інтенцій до України,

реагував він холодно й розважно. Це був жахливий час у його житті. Весь актив української визвольної ідеї, всі найближчі друзі Шука наїшлися по в'язницях, і було виразно видно, що готується всім їм знищення. В тому часі, як друзі вмирали в німецьких лагерах, мусів Шух зіграти до кінця роллю німецького приятеля. І він це зробив у почутті великої відповідальності, хоч серце розривалося з болу. Так наказував йому політичний розум, впливаючий з холодної калькуляції.

Поєднання протиріч, всесторонність, ширина політичного горизонту дозволяла Шухові розуміти других, — навіть тих, з якими він не погоджувався. Це було основою його толерантності в відношенні до політичних чи світоглядових противників. Це давало йому змогу бачити широку концепцію визвольної боротьби цілого українського народу, а не тільки одної якоїсь партії, світоглядového руху чи організації. Шухевич ніколи не ділив нації на „Ми” і „Ви”, а нація ввижалася йому завжди як моноліт, який в рішальний момент вміє перемогти неістотні розходження. Він — із своїм розумінням конструктивізму і з своїм життєвим реалізмом — не копав ровів між патріотами й „опортуністами”. Доки не було даних на те, що хтось є зрадником, що за зраду мусить відпокутувати, доти всякий українець був йому братом. І хоч часто суспільність не розуміла українського підпілля й навіть кривдила його, то проте в Шухевича було завжди почуття, що українське підпілля мусить бути кістю української кости, тілом рідного тіла, кров'ю батьків наших крові. Тільки така постава могла зродити правдиву силу.

Будучи соборником, що не знав різниць територіального походження, був Шухевич соборником, для якого неістотні були світоглядові, віросповідні, партійні різниці, якщо українська субстанція була здорова, якщо інтенція була чиста, якщо любов була гаряча.

І з цього погляду втрата Шухевича, як великої синтези, є найбільша. Як говоримо про втрату, то все досі сказане, все перелічення заслуг, ціла аналіза постаті й постави вказує на величину. Але є щось, що нам остається як велика потіха. Смерть фронтового генерала, яким був незабутній Чупринка, що день-у-день заглядав смерті у вічі, який смерть мусів вкалькульовувати в усі пляни, — смерть генерала не обезголовлює. Короткий похоронний салют, в завязті стиснуті п'ястуки підкомандних — і на місці вбитого стає наступник. Так повинно бути, так мусить бути і так сталося, як знаємо з красового комунікату. В краю боротьба йде далі. Йде ще більш запекла, більш послідовна, більш дисциплінована, бо гльорія героя, бо німб величини, бо слава Командира Безіменних вимагає дії.

І на тому тлі Краю завдання і для нас, для еміграції й для цілої суспільности.

*
*
*

Працаємося з Тобою, генерале. Працаємося, Голово Генерального Секретаріату УГВР, працаємося з Тобою Дзвоне-Чупринко-Туре-Лозовський, працаємося, Друже Романе, Шуху, товаришу наших змагань і в'язничних дум. Може хто з сльозою в очах, може хто з закушеними до болю губами, але всі щиро, як з лицарем без плям. Не знаємо, чи маєш могилу, чи чорний ворон розніс Твої кості по Україні, як розніс кості козачі. Не знаємо, чи заплаче по Тобі Дружина, як плакала вдова по Морозенку, але уявляємо в цю хвилину, що Тебе кладуть у могилу на Україні.

І кидаєм стародавнім звичаєм грудки землі на Твою домовину. Хай легкою стане Тобі Рідна Земля, якої Ти не покинув. А що грудку кинемо, то усвідомимо один з Твоїх заповітів. І клянемося, що чесно будемо їх виповняти, щоб не ворушити Твого сну.

А що перший заповіт, то він такий ясний, що про нього й говорити не приходиться, — він впливає з Твоєї постаті, що стала символом. Це наказ боротьби за Самостійну і Соборну, боротьби до останку сил і до останнього віддиху, проти надій і сподівань.

А другий заповіт впливає з Твоєї постаті, як людини, яка розуміла всі пориви, яка розуміла всіх своїх земляків і тому розуміла боротьбу широко, а не односторонньо. Цей Твій заповіт зокрема важливий для еміграції, бо він каже змагатися за Україну не тільки на полі кривавої прі, але скрізь, де б'ється українське серце. Боротьбою за Україну є теж творення української культури, українського мистецтва, літератури, науки, українських духових і матеріяльних дібр. І понесемо славу українського імені у широкий світ, щоб усі навчилися цінити наш край і розуміти нашу боротьбу.

І що третю грудку кинемо на могилу, то згадаємо Тебе як синтезу й пригадаємо, що понад партіями й групами стоїть нарід, який кличе до єдності й до спільної дії.

Це ж у останнім зверненні до української еміграції, підписаним Тобою, слово в слово написано:

„Воююча Україна рішуче вимагає від української еміграції повної Єдності”.

„В такий відповідальний момент, в такий важкій ситуації, в якій знаходиться сьогодні український нарід, українська еміграція не може дозволити собі на жадні роздори і партійну гризню”. —

Читаймо ж цей заповіт, листкуючи його сторінку за сторінкою й пригадуючи чини того, хто перейшов у легенду, яку повторять онуки нащадкам, щоб вони з роду в рід передавали вічну па-

м'ять про Тебе, якому любов веліла на прою за справу ставати з іменем Бога й Батьківщини на устах.

І ми знаємо, що наш обіт сповнити заповіти зобов'язує до надлюдського, бо до надлюдського зобов'язує легенда.

Якжеж, кинувши свої грудки землі на могилу Командира, вслухуватись будемо у шарудіння падаючих грудок, киданих земляками, — у шарудіння грудок насяклих вологістю пізньої осені, як глядітимем у сумерк надходячого вечора листопадової днини, то відчуємо, що це не даром у листопаді святкуємо поминки генерала, — що це не випадок, хоч згинув він понад вісім місяців тому. У цьому символ і віщування.

Цеж бо нині листопад, як і тоді був, як родилася легенда, на якій росло покоління Чупринки. І як кров лицарів покликала до життя нових пересемців ідеї, так само даремною не буде кров генерала.

Нині ще сум і біль. Але наростаюча могила має містичну силу. Вона приневолює вірити у воскресний день.

Будьмо ж гідні цього дня нашою працею й сповнюванням заповітів! Будьмо ж готові на день! Будьмо одні в нашій дії, як одні є ми в обличчі смерті людини, яка являється найкращою синтезою громадянських чеснот справжнього державного мужа на велику міру.

Будьмо ж готові на день, коли блискавки проріжуть небо й у гомоні громів пронесеться бойовий клич по Україні!

... І ратай кине свій плуг, не дооравши поля,
увидять незрячі каліки,
встане старець і муж, і дитина,
і ринуть у повенях води рік,

у повенях зрушиться нарід: з усіх усюдів, з усіх сіл, з усіх міст,
з левад, полонин, від праці, з дозвілля, з храмів;

— з верхів'я Карпат, з поліських багон, з чорноморських степів,
з родючих піль чорнозему, із шахт Донбасу, з кубанських куренів.

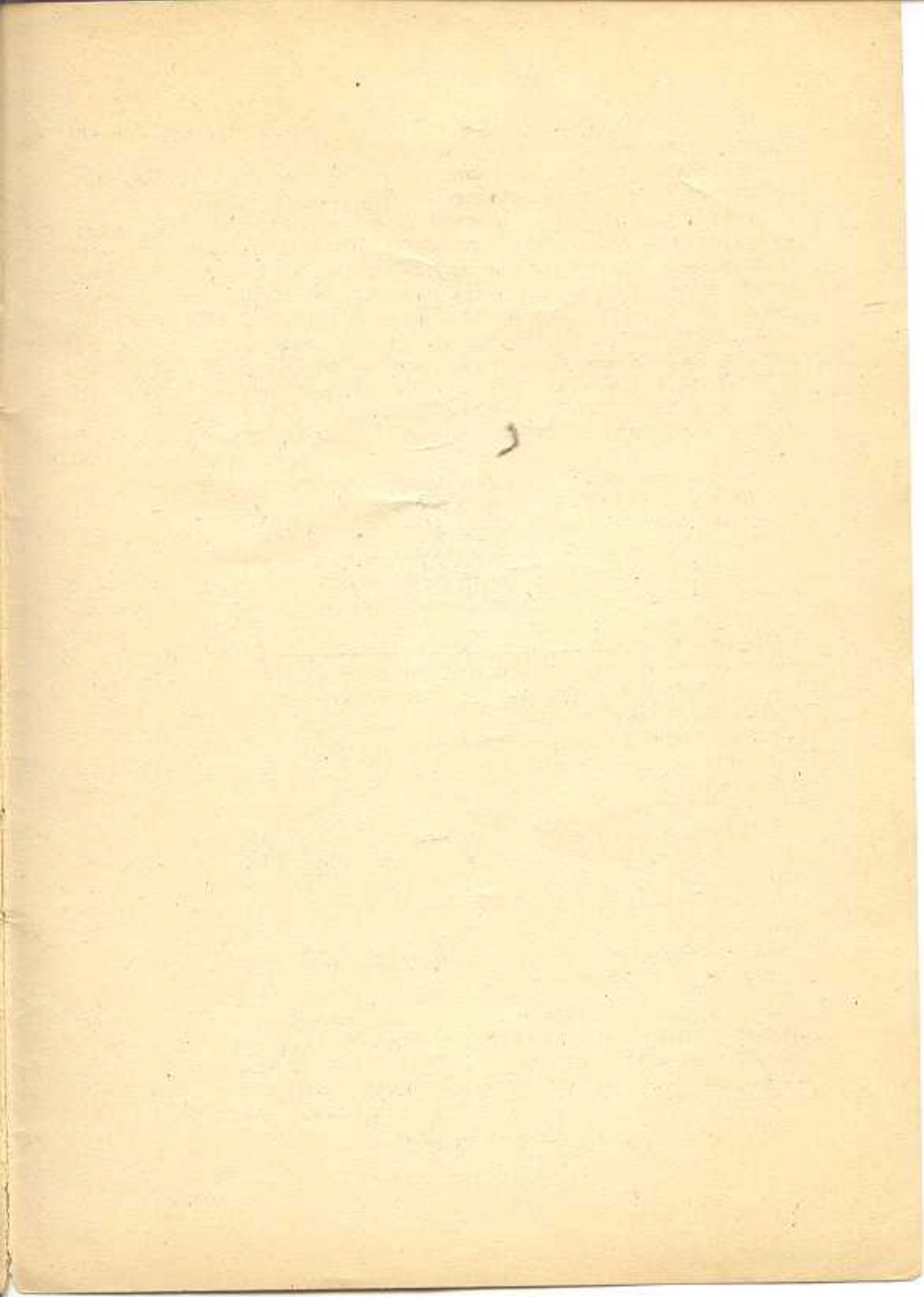
І плече об плече, одностайно, всі у лавах, в один гуж, в одному ряді,
спільно й дружньо стануть проти ворога.

Боголюбський не в'їде у Київ, не заплаче удруге Полтава,
ні не буде у нас Кочубея.

„Тоді то бажання незломною волею
Ще раз лунатимуть гори і доли,
Геройства завзяттям і риском
Ще раз вдарить лицарів серце.

Водними бризками,
Гратися будуть веселкою в сонці
Розбиті копитами ріки!
І славу безсмертного чшу
Лицарі лишать на віки“.

Тоді спом'янемо Командира вдруге.

Ціна 0,50 дол.

Дохід з цієї брошури призначений на дальше вшанування постаті
сл. пам. ген.-хор. Р. Шухевича
